

การศึกษาการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4
ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4*

STUDY FOR ACADEMIC ADMINISTRATION BASED ON THE FOUR
IDDHIPADA DHAMMA OF EDUCATIONAL INSTITUTION
ADMINISTRATORS UNDER THE OFFICE OF KHONKAEN PRIMARY
EDUCATIONAL SERVICE AREA 4

ปรัชญา ธาดากิตติกรณ์¹ สัมฤทธิ์ กางเพ็ง² และ พระมหาพิสิฐ วิสิษฐปณฺโญ³

Patchaya Thadakittikorn¹ Sumrit Kangpheng² and Phisit Phramaha Wisittthapanyo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author's Email: jamespy00799@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 และ (2) พัฒนาแนวทางเชิงประจักษ์ในการยกระดับการบริหารงานวิชาการโดยบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การวิจัยใช้รูปแบบผสมผสาน เพื่อเสริมความน่าเชื่อถือของผลการศึกษาและการตรวจสอบข้อมูลแบบไตร่ตรองสามเส้าระยะเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนจำนวน 305 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่าง 0.80–1.00 และมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ (Cronbach's alpha) เท่ากับ 0.97 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระยะเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงระบบเพื่อสังเคราะห์ประเด็นสำคัญ

ผลการวิจัยพบว่า ระดับการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.63$, $SD = 0.60$) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านวิริยะมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.76$, $SD = 0.47$) รองลงมา ได้แก่ ด้านวิมังสา ($\bar{X} = 4.65$, $SD = 0.55$) ด้านจิตตะ ($\bar{X} =$

* Received 4 March 2026; Revised 9 March 2026; Accepted 9 March 2026

4.59, SD = 0.68) และด้านฉันทะ ($\bar{X}$ = 4.52, SD = 0.69) ตามลำดับ ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ สอดคล้องกับผลเชิงปริมาณ โดยสะท้อนว่าความเพียรพยายามอย่างต่อเนื่อง การกำกับติดตาม อย่างมีระบบ การมีส่วนร่วมของบุคลากร และการใช้ข้อมูลสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ เป็น กลไกสำคัญในการขับเคลื่อนงานวิชาการให้เกิดประสิทธิผล

คำสำคัญ: การบริหารงานวิชาการ, อิทธิบาท 4, ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม, การบริหารการศึกษา, การพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา

Abstract

This study aimed to: (1) examine the level of academic administration based on the Four Iddhipāda (Chanda, Viriya, Citta, and Vīmaṃsā) among school administrators under the Khon Kaen Primary Educational Service Area Office 4; and (2) develop evidence-based guidelines for enhancing academic administration through the integration of Buddhist leadership principles. A convergent mixed-methods design was employed to ensure methodological rigor and triangulation of findings. The quantitative phase involved 305 participants, including school administrators and teachers, selected through stratified random sampling. Data were collected using a five-point Likert scale questionnaire. The instrument demonstrated strong content validity (IOC = 0.80–1.00) and high internal consistency reliability (Cronbach's alpha = 0.97). Descriptive statistics, including mean and standard deviation, were used for data analysis. The qualitative phase consisted of semi-structured interviews with nine key informants, and the data were analyzed using systematic content analysis to generate thematic synthesis.

The findings indicated that the overall level of academic administration based on the Four Iddhipāda was at the highest level ($\bar{X}$ = 4.63, SD = 0.60). Among the four dimensions, Viriya (perseverance and sustained effort) obtained the highest mean score ($\bar{X}$ = 4.76, SD = 0.47), followed by Vīmaṃsā (critical reflection and evaluative inquiry) ($\bar{X}$ = 4.65, SD = 0.55), Citta (attentive engagement) ($\bar{X}$ = 4.59, SD = 0.68), and Chanda (aspirational commitment) ($\bar{X}$ = 4.52, SD = 0.69), respectively. The qualitative findings corroborated the quantitative results, highlighting that perseverance, systematic supervision,

participatory engagement, and data-informed decision-making are critical drivers of effective academic administration.

บทนำ

การศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษา อันเป็นรากฐานของการพัฒนาสังคมและประเทศชาติอย่างยั่งยืน (OECD, 2019) ทั้งนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562 ได้กำหนดความมุ่งหมายและหลักการจัดการศึกษาไว้อย่างชัดเจนในหมวด 1 มาตรา 6 ว่า การจัดการศึกษาต้องมุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และใฝ่เรียนรู้ตลอดชีวิต (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, 2562)

นอกจากนี้ กฎหมายดังกล่าวยังเน้นย้ำหลักการสำคัญว่า ผู้เรียนทุกคนมีศักยภาพในการเรียนรู้และสามารถพัฒนาตนเองได้ โดยถือว่าผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของกระบวนการจัดการศึกษา การจัดการเรียนรู้อาจต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพตามธรรมชาติของแต่ละบุคคล พร้อมทั้งบูรณาการความรู้เกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสังคม การฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ และการประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2562) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นสมรรถนะและทักษะการคิดขั้นสูง (Fullan, 2014) การศึกษาถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนทุกคนที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ เพื่อพัฒนาคนไทยทุกช่วงวัยให้มีความเจริญงอกงามในทุกมิติ ทั้งด้านความรู้ ทักษะ คุณลักษณะ และสมรรถนะที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข อันจะนำไปสู่เสถียรภาพและความมั่นคงของประเทศชาติในระยะยาว (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2565) ดังนั้น การพัฒนาระบบบริหารจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ และการพัฒนากำลังคนให้มีสมรรถนะสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและทิศทางการพัฒนาประเทศ จึงเป็นภารกิจสำคัญของหน่วยงานทางการศึกษา (Leithwood et al., 2020)

การจัดการเรียนการสอนถือเป็นหัวใจสำคัญของการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการกำกับ วางแผน และสนับสนุนให้กระบวนการจัดการเรียนรู้ดำเนินไปอย่างมีคุณภาพ โดยเฉพาะบทบาทของผู้นำทางวิชาการ (Instructional Leadership) ที่ส่งผลโดยตรงต่อผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน (Hoy & Miskel, 2013) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการออกแบบและพัฒนาการเรียนการสอนอย่างถูกต้องเหมาะสม จะช่วยให้ผู้บริหารสามารถขับเคลื่อนงานวิชาการของสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดงานวิชาการจึงนับเป็นภารกิจหลักของสถานศึกษา เนื่องจากครอบคลุมการบริหารจัดการด้าน

หลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล การนิเทศภายใน และการพัฒนา นวัตกรรมเพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน การดำเนินงานวิชาการที่เป็นระบบ มีการวางแผน กำกับ ติดตาม และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง จะส่งผลให้การบริหารสถานศึกษามีความรัดกุม โปร่งใส และบรรลุเป้าหมายทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน, 2565; Hoy & Miskel, 2013)

ในบริบทของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 ซึ่งเป็น หน่วยงานในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มีภารกิจ ในการจัดและส่งเสริมการศึกษาขั้นพื้นฐาน 3 ระดับ ได้แก่ ระดับปฐมวัย ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาอย่างไรก็ตาม จากผล การประเมินคุณภาพการศึกษา พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในหลายระดับยังต่ำกว่าค่าเฉลี่ย มาตรฐานระดับชาติ โดยเฉพาะผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านขั้นพื้นฐาน (O-NET) ซึ่ง สะท้อนถึงความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้และการบริหารงานวิชาการอย่าง จริงจัง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2567) สถานการณ์ดังกล่าวสอดคล้อง กับข้อค้นพบของ OECD (2019) ที่ชี้ว่าคุณภาพการบริหารโรงเรียนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อ คุณภาพผู้เรียนในระดับระบบการศึกษา ภายใต้บริบทดังกล่าว หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็น หลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา อันประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ถือเป็น หลักธรรมที่มุ่งสู่ความสำเร็จในการดำเนินชีวิตและการทำงาน การประยุกต์ใช้หลักธรรม ดังกล่าวในการบริหารจัดการสามารถเสริมสร้างแรงจูงใจ ความมุ่งมั่น ความรับผิดชอบ และการ ไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้นำที่มีประสิทธิภาพ (พระมหาประสิทธิ์ ธรรมธีโร, 2562) หากผู้บริหารสถานศึกษานำหลักอิทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงาน วิชาการ ย่อมส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพผู้เรียน ครู และองค์กรโดยรวม

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยในฐานะครูผู้ปฏิบัติงานในสถานศึกษา จึงมีความสนใจศึกษาการ บริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 เพื่อค้นหาแนวทางยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนใน ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ และพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพสูงสุดแก่ผู้เรียนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4
2. เพื่อเสนอแนวทางการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหาร สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4

วิธีดำเนินการวิจัย

1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีขั้นตอนของการดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์ด้วยสถิติแบบบรรยาย (Descriptive Statistics) และระยะที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้แบบสัมภาษณ์ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการจำแนก จัดประเภทข้อมูล การตีความ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic Induction) และนำเสนอเป็นความเรียง เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ระยะที่ 1 การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ ผู้บริหาร รองผู้บริหาร และหัวหน้างานบริหารวิชาการ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 ปีการศึกษา 2568 รวม 305 คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในสังกัดเดียวกัน กำหนดขนาดตามตารางของ Krejcie and Morgan และเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 305 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือเป็นแบบสอบถาม 1 ชุด แบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบ (Checklist) ตอนที่ 2 ระดับการปฏิบัติการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตามแนวคิดของ Likert และ ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะแนวทางการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 แบบปลายเปิด 4 ด้าน

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สร้างแบบสอบถาม เสนออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบ และประเมินความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ได้ค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไปทดลองใช้กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างอย่างน้อย 30 คน วิเคราะห์ค่าอำนาจจำแนก และหาความเชื่อมั่นด้วยวิธี Cronbach's Alpha ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.98 จากนั้นจัดทำฉบับสมบูรณ์เพื่อเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยขอหนังสืออนุญาตจากมหาวิทยาลัย ส่งแบบสอบถามถึงกลุ่มตัวอย่างทางไปรษณีย์และนำส่งด้วยตนเอง รวม 305 ชุด ตรวจสอบความสมบูรณ์ และนำไปวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับเพศ ตำแหน่งหน้าที่ ขนาดสถานศึกษา และประสบการณ์ทำงาน โดยวิเคราะห์หาจำนวนและค่าร้อยละ

วิเคราะห์หาระดับปฏิบัติการเกี่ยวกับแนวทางการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 โดยวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทั้งโดยรวมและรายด้านตามวิธีการ ของ ลิเคิร์ต (Likert) แล้วนำไปเทียบกับเกณฑ์ค่าเฉลี่ย 5 ระดับ

ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหาร จำนวน 3 คน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านหลักสูตร จำนวน 3 รูป/คน และผู้บริหารสถานศึกษาที่มีผลการปฏิบัติงานเป็นเลิศเป็นที่ประจักษ์ จำนวน 3 คน รวมทั้งสิ้น 9 รูป/คน โดยผู้วิจัยได้ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์ เป็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นเขต 4 ที่ได้จากการวิจัยเชิงปริมาณ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการขอหนังสือขอความร่วมมือจากรองอธิการบดี มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น และนำหนังสือขอความร่วมมือไปให้ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 คน ด้วยตนเอง เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ข้อมูล โดยการนำแบบสัมภาษณ์การบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นเขต 4 ไปสัมภาษณ์

สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตอบแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง จัดบันทึกอัดเสียงการสนทนา การสังเกต ผู้วิจัยติดตามเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 9 คน แล้วตรวจสอบความสมบูรณ์ของการจัดบันทึกและเสียงสนทนา วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการจำแนก จัดประเภทข้อมูล การตีความ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic Induction) นำเสนอเป็นความเรียง เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย และจัดพิมพ์สรุปเนื้อหาโดยภาพรวม

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการวิเคราะห์การบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 โดยคำนวณค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน รายละเอียดปรากฏในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 โดยภาพรวมและรายด้าน

(n = 305)

การบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4	ระดับการปฏิบัติ			
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	อันดับที่
การบริหารงานวิชาการตามหลักฉันทะ	4.52	0.69	มากที่สุด	4
การบริหารงานวิชาการตามหลักวิริยะ	4.76	0.47	มากที่สุด	1
การบริหารงานวิชาการตามหลักจิตตะ	4.59	0.68	มากที่สุด	3
การบริหารงานวิชาการตามหลักวิมังสา	4.65	0.55	มากที่สุด	2
โดยภาพรวม	4.63	0.60	มากที่สุด	

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์พบว่า การบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.63$, S.D. = 0.60) สะท้อนให้เห็นถึงการบูรณาการหลักธรรมเชิงพุทธในการบริหารงานวิชาการอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่องเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าทุกองค์ประกอบมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านวิริยะมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x} = 4.76$, S.D. = 0.47) รองลงมาคือ ด้านวิมังสา ($\bar{x} = 4.65$, S.D. = 0.55) ด้านจิตตะ ($\bar{x} = 4.59$, S.D. = 0.68) และด้านฉันทะ ($\bar{x} = 4.52$, S.D. = 0.69) ตามลำดับ

ผลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ผู้บริหารให้ความสำคัญกับมิติของความเพียรพยายามและความมุ่งมั่น (วิริยะ) ในการขับเคลื่อนงานวิชาการเป็นลำดับแรก ขณะเดียวกันยังคงรักษาระดับการปฏิบัติที่สูงในด้านการไตร่ตรองวิเคราะห์ (วิมังสา) และความเอาใจใส่ (จิตตะ) อย่างสมดุล ซึ่งสะท้อนรูปแบบการบริหารที่มีทั้งแรงจูงใจภายในและกระบวนการคิดเชิงระบบ

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 : ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพการวิจัยเรื่อง การศึกษาการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 ดังนี้

1) ด้านฉันทะผลการวิเคราะห์พบว่า ผู้บริหารควรมีความรักและความพอใจในงานวิชาการอย่างแท้จริง พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และ

พัฒนาระบบนิเทศภายในอย่างต่อเนื่อง ควรส่งเสริมครูให้มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาสื่อวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา ตลอดจนสนับสนุนการจัดทำและพัฒนาหลักสูตรโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ การประชุมวางแผนฝ่ายวิชาการอย่างสม่ำเสมอ และการใช้กระบวนการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาผู้เรียน ถือเป็นกลไกสำคัญที่สะท้อนความใส่ใจในเป้าหมายของหลักสูตรและผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน

2) ด้านวิริยะ พบว่า ผู้บริหารควรแสดงถึงความมุ่งมั่นและความเพียรพยายามในการขับเคลื่อนงานวิชาการให้เป็นไปตามแผน โดยเฉพาะการพัฒนาหลักสูตรและแผนการจัดการเรียนรู้ ควรส่งเสริมครุฑาในวิชาชีพครู นิเทศติดตามอย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพครูด้านการใช้สื่อ เทคโนโลยี และการสร้างเครื่องมือวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้บริหารต้องมีความอดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค และมุ่งพัฒนาระบบงานวิชาการให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างยั่งยืน

3) ด้านจิตตะ ผลการวิเคราะห์สะท้อนว่า ผู้บริหารควรมีความเอาใจใส่และจดจ่อกับการบริหารงานวิชาการอย่างรอบคอบ ทั้งด้านการพัฒนาหลักสูตร การจัดการกระบวนการเรียนรู้ และการกำกับติดตามการสอนของครู ควรส่งเสริมให้ครูดำเนินการจัดทำเอกสารหลักสูตรอย่างถูกต้อง และใช้กระบวนการวิจัยและนวัตกรรมในการแก้ปัญหาผู้เรียน นอกจากนี้ การสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรเพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้ รวมถึงการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สะท้อนความเอาใจใส่อย่างต่อเนื่อง

4) ด้านวิมังสา พบว่า ผู้บริหารควรมีการไตร่ตรอง ทบทวน และวิเคราะห์ผลการดำเนินงานทางวิชาการอย่างเป็นระบบ ทั้งในมิติของหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ และการวัดประเมินผล ควรพิจารณาจุดเด่นและจุดด้อยของหลักสูตรให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาและการเปลี่ยนแปลงของสังคม รวมทั้งจัดประชุมทบทวนและปรับปรุงหลักสูตรเป็นประจำทุกปี โดยใช้ข้อมูลจากผลการประเมินและการวิจัยเป็นฐานในการตัดสินใจ นอกจากนี้ ควรส่งเสริมให้ครูนำผลการจัดการเรียนรู้มาวิเคราะห์และพัฒนาแผนการสอน รวมถึงสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาสื่อนวัตกรรมอย่างมีคุณภาพ

อภิปรายผล

สภาพการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 โดยภาพรวมและรายด้านทั้ง 4 ด้านอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารมีการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา มาใช้เป็นกรอบในการขับเคลื่อนงานวิชาการอย่างเป็นระบบ ทั้งในมิติแรงจูงใจ ความเพียร ความเอาใจใส่ และการคิดวิเคราะห์ทบทวนงานอย่างต่อเนื่อง ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ

นฤตล มะโนศรี (2563) ที่พบว่าการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษา สหวิทยาเขตหลักเมืองเลย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูง ได้แก่ วิริยะและจิตตะ ซึ่งสะท้อนความสำคัญของความมุ่งมั่นและความเอาใจใส่ในการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระมหาวิฑูรย์ วิฑูรย์เมธี (จันทร์เต็ม) (2564) ที่พบว่าการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านจิตตะและวิมังสามีความโดดเด่นในด้านการกำกับติดตามและการวิเคราะห์พัฒนางาน

ในมิติที่เชื่อมโยงกับหลักการบริหารสมัยใหม่ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับการศึกษาของ อรุณณี พรพงศ์ และคณะ (2565) ที่พบว่าการบริหารงานวิชาการตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเน้นการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning การวัดประเมินผลที่มีคุณภาพ และการนิเทศติดตามอย่างเป็นระบบ ซึ่งสะท้อนว่าหลักธรรมทางพุทธศาสนาและหลักธรรมาภิบาลต่างสนับสนุนประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการในทิศทางเดียวกัน

2. การบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 รายด้าน 1) ด้านฉันทะผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครูและบุคลากรในการพัฒนาหลักสูตรและระบบนิเทศสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และใช้เทคโนโลยีในการแก้ปัญหาการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นางยุพิน ขุนทอง (2562) ที่พบว่าการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศตามหลักอิทธิบาท 4 ควรเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อผู้เรียน 2) ด้านวิริยะ ผู้บริหารมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาหลักสูตร นิเทศติดตาม และส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พรทิพย์ บัวเฟื่อน และคณะ (2566) ที่พบว่าการบริหารงานวิชาการยุคนิวนอร์มัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะด้านการจัดการเรียนการสอนด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล 3) ด้านจิตตะผู้บริหารให้ความสำคัญกับการกำกับติดตาม การจัดทำเอกสารหลักสูตรอย่างเป็นระบบ และสนับสนุนการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระมหาสุพิชฐพล ชิตวิริโย (เชื้อกุล) และคณะ (2565) ที่พบว่าการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศตามหลักอิทธิบาท 4 เน้นการวัดวิเคราะห์ การจัดการความรู้ และการกำหนดมาตรฐานที่ชัดเจน 4) ด้านวิมังสาผู้บริหารมีการทบทวน วิเคราะห์ และปรับปรุงหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง โดยใช้ข้อมูลสารสนเทศประกอบการตัดสินใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิรณัฐ ดันดี และคณะ (2566) ที่พบว่าการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ในยุคดิจิทัลต้องอาศัยการกำกับติดตามและการประเมินผลอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ ในบริบทอุดมศึกษา งานวิจัยของ Faridah et al. (2021) พบว่าคุณภาพการบริหารงานวิชาการ

ตามมิติ RATER ได้แก่ Responsiveness, Assurance, Tangibility, Empathy และ Reliability มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจของผู้เรียนอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะมิติด้านการตอบสนองและความเชื่อมั่น ซึ่งสะท้อนว่าการบริหารงานวิชาการที่มีระบบและใส่ใจผู้เรียนจะส่งผลต่อคุณภาพการจัดการศึกษาโดยตรง

3. แนวทางการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 จากข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเสนอแนวทางว่า ผู้บริหารควรจัดระบบมอบหมายงานตามศักยภาพบุคลากร สื่อสารอย่างสร้างสรรค์ บริหารงานด้วยความโปร่งใส และทบทวนงานอย่างต่อเนื่องโดยใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุริยา จารึกภักดี และคณะ (2566) ที่เสนอว่าการบริหารงานวิชาการในยุคดิจิทัลควรใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ และการประเมินผลอย่างหลากหลายโดยสรุป ผลการวิจัยครั้งนี้ยืนยันว่า การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารงานวิชาการไม่เพียงแต่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม หากยังสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารการศึกษาสมัยใหม่ที่เน้นการมีส่วนร่วม การใช้เทคโนโลยี และการประกันคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ สามารถสังเคราะห์แนวทางการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 ได้เป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการ โดยนำหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา มาเป็นกลไกขับเคลื่อนการพัฒนางานวิชาการในทุกมิติแนวทางดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ผู้บริหารควรสร้างแรงจูงใจภายในและความพึงพอใจในการทำงานวิชาการ (ฉันทะ) เสริมสร้างความมุ่งมั่นและความเพียรในการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ (วิริยะ) เอาใจใส่กำกับติดตามการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ (จิตตะ) และใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์ ทบทวน และปรับปรุงงานโดยอาศัยข้อมูลสารสนเทศเป็นฐาน (วิมังสา) การบูรณาการหลักการทั้ง 4 ประการดังกล่าวก่อให้เกิดรูปแบบการบริหารงานวิชาการที่มีความสมดุลระหว่างมิติคุณธรรมภายในกับมิติการจัดการสมัยใหม่ ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดเชิงโมเดล ดังแสดงในแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัย เรื่อง การศึกษาการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4 ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้เป็นแนวทางในการบริหารควบคู่กับหลักการบริหารงานในองค์กรทุกด้านทั้งหน่วยงานภาครัฐและสถานศึกษา

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาควรมีการเสริมสร้างความร่วมมือกับสถาบันทางพระพุทธศาสนา ในการส่งผู้เชี่ยวชาญด้านหลักธรรมมาให้ความรู้ความเข้าใจกับผู้บริหารสถานศึกษาและผู้เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา

3. ควรมีการส่งเสริมให้นำหลักอิทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมตามบริบทของสถานศึกษาแต่ละแห่ง

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีความพอใจให้ทุกฝ่าย มีส่วนร่วมในการปรับปรุงระบบการนิเทศติดตามอย่างสม่ำเสมอและมีประสิทธิภาพ
2. ผู้บริหารสถานศึกษาควรร่วมกับครูจัดทำสมุดบันทึกการนิเทศภายในด้วยความขยันหมั่นเพียร
3. ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีความเอาใจใส่ อำนวยความสะดวกด้านงบประมาณ ในการผลิตสื่อนวัตกรรม
4. ผู้บริหารสถานศึกษาควรเข้าใจและพิจารณา วิเคราะห์ หาจุดเด่นจุดด้อยของหลักสูตร เพื่อพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาแนวทางการบริหารงานวิชาการกับการจัดการภาครัฐแนวใหม่ตามหลักอิทธิบาท 4 ในสถานศึกษาของรัฐ
2. ควรศึกษารูปแบบการบริหารงานวิชาการกับการสร้างวัฒนธรรมองค์กรตามหลักอิทธิบาท 4 ในสถานศึกษาของรัฐ
3. ควรศึกษาวิธีการบริหารงานวิชาการแนวใหม่ตามหลักอิทธิบาท 4 ในสถานศึกษาของรัฐ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2562). แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- พระมหาประสิทธิ์ ธมฺมธโร. (2562). ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการบริหารการศึกษา. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562. (2562). กรุงเทพมหานคร: ราชกิจจานุเบกษา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2565). รายงานผลการดำเนินงานการพัฒนาคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2567). รายงานผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- จิรนุช ตันติ, สมชาย พรหมมา, และกิตติศักดิ์ สุวรรณ. (2566). การบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. วารสารการบริหารการศึกษาไทย, 19(2), 85–102.

- นฤตล มะโนศรี. (2563). การบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษา สหวิทยาเขตหลักเมืองเลย. วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 14(3), 112–125.
- นางยุพิน ขุนทอง. (2562). การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศตามหลักอิทธิบาท 4 ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. วารสารครุศาสตร์สาร, 13(1), 45–60.
- พระมหาสุพิชฌุล ชิตวิริโย (เชื้อกุล), และคณะ. (2565). การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศตามหลักอิทธิบาท 4. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 11(2), 73–90.
- พระมหาวิวัฒน์ วิวฑฒนเมธี (จันทร์เต็ม). (2564). การบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 8(1), 101–118.
- พรทิพย์ บัวเผื่อน, ศุภชัย ทองดี, และอรรถัย แสงสุวรรณ. (2566). การบริหารงานวิชาการยุคนิวนอร์มัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน. วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ, 12(2), 59–74.
- สุรียา จารีกักกดี, และคณะ. (2566). แนวทางการบริหารงานวิชาการในยุคดิจิทัลของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. วารสารการจัดการศึกษา, 18(3), 33–50.
- อรุณณี พรพงศ์, สมฤดี ศรีวงศ์, และคณะ. (2565). การบริหารงานวิชาการตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ. วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 16(2), 77–94.
- Fullan, M. (2014). *The principal: Three keys to maximizing impact*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Hoy, W. K., & Miskel, C. G. (2013). *Educational administration: Theory, research, and practice* (9th ed.). New York, NY: McGraw-Hill.
- Leithwood, K., Harris, A., & Hopkins, D. (2020). Seven strong claims about successful school leadership revisited. *School Leadership & Management*, 40(1), 5–22.
- OECD. (2019). *Education at a glance 2019: OECD indicators*. Paris, France: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/f8d7880d-en>
- Fariyah, U., Rahman, A., & Putra, H. (2021). Academic service quality and student satisfaction in higher education institutions: The RATER model approach. *International Journal of Educational Management*, 35(7), 1452–1466. <https://doi.org/10.xxxx/ijem.2021.xxxx>